

Husförhör

Tidevarv komma, och tidevarv försvinna. Tiderna förändras, om till det bättre eller sämre är svårt att förutsäga. Många, åtminstone de äldre, har väl hört den gamla sollerökvinnans klagan: "Jämt har man då nånting att gå och vara rädd för, på sommaren är det åskan och på vintern husförhören." Nu tycks dock den senare orsaken vara på väg att försvinna, nämligen husförhören. Genom statens övertagande av folkbokföringen och den därmed förbundna datoriseringen kommer de förmodligen att försvinna åtminstone i sin ursprungliga form, och om en ev. ny form kan ingen ännu sia. Husförhören har under årens lopp undergått en hel del förändringar. Den äldsta husförhörslängden på Sollerön är från 1737. Den och de andra kyrkböckerna tycks vi lyckligtvis få behålla ännu en tid tack vare våra goda arkivförhållanden, och väl är det, så mycken gammal person- och sockenhistoria som de kan förmedla och som vore oåtkomlig för gemene man i ett större centralt arkiv.

Husförhören har under den tid vi kan överskåda genomgått många förändringar. Vid de äldsta husförhören på 1700-talet betygsattes varje persons färdigheter och förmåga mycket noggrant och antecknades i husförhörslängden, t.ex. färdighet i läsning, kunskap i katekes, hustafla, psalmbok, bibel, förståelse, och betygen var: väl V, någorlunda N, intet I. Blev man underkänd fick man varken begå nattvard (och utan nattvard ingen salighet) eller ta ut lysning till äktenskap. Prästerna var nog vanligen rätt generösa, de visste ju att parterna hade läst på och berett sig noga före, men man har många exempel på att de fick gå hem och läsa på bättre, innan de blev godkända. Olans Margit har berättat att så sent som på 1800-talet fick en ung mor, som kom till prästgården

för att döpa sitt barn i slutet av januari en reprimand av prästen Dalin: "Giftn sig i december och döpa i januari, det är för snart!" -Men man kunde inte uppskjuta dopet heller, för då kunde barnet bli en bortbyting, som jämrade sig under stuggolvvet, eller föras till Blåkulla och märkas av djävulen. Men prästerna hade ju att bevaka sedligheten, och det var inte underligt, att man var mer rädd för husförhören än för åskan.

När vi i slutet av 1700-talet lyckades bli egen församling tack vare Jugen Jon bl.a. så var ön inte det allra attraktivaste pastoratet för unga karriärlystna teologer. Det fanns exempel på äldre både lomhörda och tankspridda präster. Terserus var 80 år när han tillträdde och innehade sin tjänst till 86 års ålder.

Unga pojkar har väl alltid funnit roligare sysselsättningar än att lära sig katekes och hustafla utantill, och då gällde det att överlista prästen både vid skriftresan, som husförhören kallades, och vid läsningen för prästen. En som därvid gjorde en uppskattad insats var en pojke från Hielte-gården, en gård som numer är helt borta men som låg överst i Kråckan, den långa backen mellan Häradsarvet och Utanmyra. Han gjorde en ramsa som blev allmän och som brukades både vid läsning för prästen och vid husförhören:

"Upp yvir Kråckan, å upå Båckan å les upp läxo, å leså slapricko (bakläxan) å nid yvir Kråckan, å leså läxo, å upp yvir Kråckan, å upå Båckan, å les upp läxo, (o.s.v. från början till lagom längd)

Man mumlade och läste otydligt, men avslutade med ett högt och övertydligt: "Det är visserligen sant! Amen!"

Om man lyckades överlista den gamle trötte och lomhörde prästen kunde man kanske få ett V i betyg. I varje fall återgav versen tydligt nog den unga pojkens syn på sin belägenhet.

De husförhör vi minns från 1900-talet fram till våra dagar har en helt annan karaktär. Varje by hade sitt husförhör frampå höstsidan, och de hölls vanligen hos någon, som var i kyrkans tjänst, exempelvis kyrkvärd eller kyrkvaktare. Låt oss följa ett sådant husförhör hos kyrkvärden Evald Håkansson i Bengtsarvet.

Även om man hade ett nytt och fint hem så hölls vanligen husförhöret i den gamla stugan. Så också här, och stugan är minsann gammal nog, troligen den äldsta bebodda på Soll, med anor från 1600-talet. Här hade man väggfasta bänkar och stolar, så man kunde fylla stugan, men på andra ställen fick man ofta fylla den med bräder på bockar som till ett stugmöte. Vid fönstret på stugans ena långsida står det kraftiga bordet, i dag bärande en stor, tjock bok, husförhörs-längden.

Husets värd har just rört om i glöden efter den utbrunna brasan, när de första gästerna börjar komma, och snart är stugan fylld med folk. De flesta är gamla och välkända bybor, men om det är någon nyinflyttad, beskådas han med vänlig nyfikenhet, när han nu ska göra sitt första inträde i bygemenskapen. - Framför mig sitter en far med sina två småflickor, som klänger i hans knän. De är så tysta och stilla, att de sannerligen inte stör stillheten, snarare förhöjer den. Vid uppropet svarar de för sin mor, att hon är hemma med den minsta, som är för liten att vara med på husförhör.

Prästen kommer in, slår sig ned bakom bordet och slår upp den stora boken. Vi får alla ett intryck av den sista Stora Räkenskapsdagen, då våra gärningar ska bedömas och vi får vår slutliga dom. - Kyrkvärden är till hands med ljus och pennor, och husförhöret kan börja.

Det börjar med att en av de mindre flickorna, som ännu inte börjat skolan, får läsa upp den sång vi skall börja med. Det blir "Trygga Rekan!" - Svenskordens egentliga innebörd är svår att förstå, när man bara är van vid Soll-målet, men ingen sång kan väl förmedla en sådan trygghet i en spännande situation som denna, när den stäms upp av unga och gamla röster i den församlade menigheten.

Prästen läser så upp de olika gårdarnas medlemmar, och var och en som är närvarande får ett streck i boken. Om någon familj inte har någon företrädare, begrundar man vad orsaken kan vara, och någon eller några får i uppdrag att söka hjälpa dem på något sätt. Att frånvaron beror på liknöjdhet är helt uteslutet. Just detta att ta ansvar för varandra inom bygemenskapen är av oskattbart värde. Försvinner den blir människan alltmera ensam. Visst har vi även andra former av gemenskap, för broar, båtar, vägar m.m, men här är man en bygrupp av "Guds Husfolk", som av prästen beordras att hjälpa sin medmänniska i andliga och lekamliga svårigheter.

Någon av de yngre prästerna, som inte var främmande för nya vinklingar, har infört att den som är med på husförhören fem gånger i följd utan att utebli någon gång skulle få ett litet vackert häfte med böner och bibelord och det var ett mycket uppskattat och eftertraktat hedersbevis. Förhoppningsvis förde det också djupare in i Bibel och tro.

En av de yngre prästerna kom också med något så nymodigt som "luffarschack," en pristävling om en ordfläta. Men det visade sig ingalunda vara så profant som det låter. Frågorna handlade om personer, förhållanden och problem ur Bibeln och om hur Gud hjälpte till att lösa dem, och det blev anledning till samtal därom. Vi kom in i Bibelns värld, och dess personer blev som våra släktingar och vänner. Främlingskapet för Bibeln är en svår förlust för

vår tid, men kanske kan den minskas genom något slag av planerad bibelläsning i radio.

Snart når oss förföriska dofter av kaffe från köket, och vi tar oss över de höga trösklarna till ett angränsande rum och fortsätter gemenskapen kring kaffebordet. Där har en grupp av byns kvinnor, varierande från gång till gång, hjälpt värdinnan att fylla bordet med hembakade läckerheter av olika slag. Men det är klart, att merparten av ansvar och besvär åvilar värdfolket, i detta fall Evald och Birgitta Håkansson.. Heder och tack åt alla dessa husförhörsvärdar under årens lopp! De har gjort en kulturgärning. Hur och om den skall fortsätta får framtiden visa. Men den gemenskap och mänskliga värme husförhören förmedlat skall vi ha i tacksam hägkomst!

Lilly Sterner